

נ י ש " י ע ג נ ו נ

זאת היתה האחדות שהביאה יציאתנו. ואף היא, דומני, אחדות יהודית, שפנים וחוץ מלוכדים בה יחד, כלום לא זהו סוד האפיקה הגדולה בכלל.

כה גם את האהבה, הנעלם מכל נעלם. תפסת אותה תפיסה מדרגית וקדמונית-יהודית. מ"עגונות", שבהן נרמזו כבר העיקר ועד "סיפור פשוט", העברת גלגולי אהבה מוסלאים. יגון הלב המוותר על יופי, שהיה מזומן לו ולא לו. עד בוא האור המכפר, אור האהבה שניצחה — רמות על הזיווג האמיתי. האור האמיתי, אותו צפן הגר"ל ללב כי יכיר את כוכבו, כי יצנץ פתאום ולא יכזב עוד, ועד הסימפוזיה הדקה של "שבועת אמונים", בו ארגת בחוטי-פלאים את הפואימה של בעורים תועים בעינים עצומות, ויד נעלמה תולידם ברמזי כושם דקים אל מחוז מאוייהם. בכל אשר ספרת-שרת על האהבה — מלובן הרקמה של "בדמי יסיה", בו הראית שני דורות אוהבים, שהאחד הנחיל למשנהו את נסיונותיו הסמימרים, ועד "הרופא וגרושתו", זה הסיפור הפסיכולוגי למופת, בו העיוורן שבלב ותעתועיו חוסמים בעד שמש התום, שבלעדיו אין לזכות באושר האהבה — תמיד פרטת על נימי הער לם הענוגות ביותר; סיפרת על פלאים ולבטים, ועל נסיונות שמחנסה בהם הלב, שמתבשר בהם הלב לאמנות החיים הגדולה — לאהבה; תמיד ידעת לעמוד על תחום המודע והמכור סה ולהקשיב אל המתחולל בקרכנו, כי תבוא המבוכה הגדולה, ולא תמיד נדע את אשר תבשר, אז אשר היא מנחשת ברמזיה.

אולי אין עוד כמוך, שקיים את תורת מנדלי, שכתב לשלום-עליכם: "על יצירה, נכדי היקר, חייב סופר להזיע, לעבוד הוא צריך, ללשוש כל מלה, זכור את אשר אני אומר לך: ללשוש! ללשוש!" — ואולם, "לושש" אתה, וקול לא יישמע. כל כוחך במגע רוטט זה בעולם, שהוא מגלה את עצמו לרצונה — לאחר שנתקלף מהיצוגיותו, ועם זה אין מזלול פחות ממך בחיצוניות. כמשורר אתה יודע לשאת אותה ולא להתגשם. זה הלייריזם העצור שלך הוא המנענע, ואינו מניח את הדומם לקפוא, לשקוע, האם לא זהו הריתמוס היהודי שבכתבך — שאתה חונן את הוויה באיזו צבעים לא ממלכות זו, באיזו צלילים תנוהרים פנינה, משוחזרים כרוחות במסתרים יהלכו.

ביד נוגנת ידעת להעביר לפנינו את הכובד התחתי של ההויה בכל נטל עומסה, ולהתנער ממנו בניד קסמים אחד — מה שעלה לך כל כך באחד מספוריך המצויינים האחרונים, בו הראית בבליטה אגדית ממש את הש"ץ מיאסי, זה האכלן המופלג, שכשואל לא ידע שבעה, והוא עובר בערב יום הכיפורים מסעודה לסעודה, ממאכלי שמנים למאכלי שמנים, ואתה מאמין שחון מפוטם זה יעמוד כמשתק בעברו לפני התיבה, אך — פלא! בעמדו להתפלל, נושרת בבת אחת כל הגש"מיות הכבדה מעליו, והוא עומד מלא חיל וקדושה, כעוף הממריא אל מר"ר מים עמוקי-יטוהר, ודבר לא יכביד על כנפי נפשו. זה המעבר מן הזלילה לבליחוק אל תחום הרינה והתפילה — מסמל אולי יותר מיצירות אחרות בך את מקלעת החומר והרוח ביציריך, את הכוח להעקר מיון-המצולה במתי-כנפים אחד, כאותו הש"ץ מיאסי — אחת המקוריות והמופלאות ביציריך.

אולי זה סוד קסמיה של שירתך, יקירי, שידעה לקדש את החומר, להע"לותו, להרנינו — שידעה במגד-אשף לתאזו ולהתחזק בו ולא לכרוע תחתיו, יעקב פיכמן

ענין עליו מתוך אהבה, מתוך המית לבי, העמלים הגדולים, כמוך, לא יפ"קירו שוב לשכחה גם גרעין קטן, שחפרוהו ממטמונים.

ארבעים שנה שאתה עומד בבית הצורף ולוטש וחזור ולוטש, ובכרכים רבי משקל יצקת את דפוסיהם של האגדה, הסיפור, האפוס בקצב עברי באמן — לא דבק בך אלא מעט מן המעט מהשפעה זרה, ואם למדת למדת מן האפיקונים הגדולים שהם מעטים, למען בצר את אמנות הסיפור העברית דלת-המסורת, והרי הלומד מן הגדולים, כלומד מפי הטבע.

מבחינה זו אתה אחד המספרים המעטים-המעטים שבתקופה, שקמו אחרי מנדלי, פרץ וברדיצ'בסקי, וחיך שו את צורת הסיפור העברי, בשחרים אותה מכבלי זרים, מנדלי, שלמד מפי העם קודם כל והבחין כלי כן בקדמונים את היסודות העממיים — היה, עם כל מקוריותו, עמוס "כלים" ביותר, עמוס חובות, היסטוריון" ביר תר, מה שנפל לתוך רשת עינו הרואה, יש והדביק אותו כולו אליו, ולא זו עוד ממנו, זה היה כוחו, ובזה ראה את הפ"קידו הקדוש: לדאות, ללכוד את החויה המשתמטת — שלא לדלג על תג קל, על פרשה קטנה, וזה היה הפ"קיד ענקי בשעתו — כשהכל היו קופ"צים והולכים סחור-סחור, בא פרץ (ב"ספורי העם") שהקשיב יותר (ראה ראה אך מעט מאד) והצביע על דרך-סיפור יהודית, זאת היתה גם שליחותו של ברדיצ'בסקי, שהיה כולו פנים, היה אור לרבים, מהם שופמן — יצר מעין סינטיזה של הסגנון המערבי המ"עולה וסגנון האפיקה הקדומה, שקסמה בתמצית שאין דומה לה, הוא שהביא את המיניאטורה למרום השלימות, כה שם חחים בלהג, יצר את הקו הגוב"ב בליסטי, את המשפט המזוקק, המרוכז — המשפט למופת.

אתה נסית מראשית דרכך לצאת בדרך האפית הרחבה, מאוהב במציאות, שגמעת ממנה גמיעות גדולות, ועם זה צמא להויה יהודית, אגדית, תפסת את העולם תפיסה מודרנית וקדמונית כאחת — הרננת את הנראה במה שמעבר לנראה, איש לא ידע כמוך שלא להבדיל ביניהם

גם אהה בן ששים, כל הדור נעשה עכ"שיו בן ששים... לא רבים הם, שידעו כמוך לשאת את הדלי המלא בכל הד"רך הארוכה, מבלי לאבד אף טפה אחת, ומה מאוד שמחת, אילו יכולתי להאיר עתה בפנסי את השדות הרח"בים אשר הניבות בארבעים שנות בר"כה אלה!

אבל הידיעה על יום הגך באה אלי לפתע ובמאוחר, הרעה הגדולה, כפי שאמר פעם פרישמן ביובלו של סוקר לוב, הדביקה אותך כימים רבי-חליפות ורבי-מתיחות, מוצא מעלית ביתך השוקט בתלפיות, הדומה לטירה ירוקה קטנה, אתה מתנודד זה שברעות ויר"חים בחוצות רחביה, והרי אתה אינך דומה אלינו, השולחים את צליליהם על כל מים, כדי שתרקום את חזיונותיך, עליך להיות מוקף אצטבאות ספלים, קונטרסים, כתבי-יד — גנזי דורות, שקרבם משפיעה עליך בטחון, ברם, הפסקה — נקוה לזמן קצר — בימים גדולים וגדושי פלאים ואימים אלה, אינה אבדה, מה שגנוז ימים רבים בג"ויליספר, הלא קם עתה ויהי לעינינו, ואין אני פטור, גם אם עומד אני אותה שעה במסכת אחרת, לעבור ביום זה בלא שאעלה על לבי את זכרך וזכרונך יצירתך הגדולה, בכל הזמנים, גם כי רחקנו זה מזה (מה שיקרה אפילו לסופרים...). ראיתך קרוב לי כאמן, כמשורר, כעובד גדול! יקרת לי כאחד המעטים, שביקורת עצמם גר תמיד למלאכתם, ועובדה זו בלבד עושה אותך לאחד מיהידי הדור, כאחד מהם נקבת בעיניך הרואה את הדברים, שד"רות עברו עליהם בלי משים, ולטפת אותם בעיניך האוהבת, עד שהבהיק אורם מחדש — אור נוסף זה, שבל"עדין אין להחיות תרבות ואין לחדשה, רצון זה לסגנון עברי, לצורה עב"רית, עשה אותך לא רק אחד המספ"רים המקוריים ביותר שהעמידה לנו התקופה, כי אם לתופעה תרבותית גדולה ויחידה כמינה, בכוח כשרונך ורצונך ידעת להלביש זוהר של פרי"חה גם מה שנראה דהה ומתכמש, הכ"נסת לתוך חוג שירתנו ערכים, שנראו פסולים ובטלים בעינינו, בתפרך להם בגדי פסים משלהם ומשלך, בקנאותך ל"עומרי שיכחה" אלה יש ונדמה לנו, שגדשת את הסאה, אבל לחשבון הג"דול של יצירתך יצטרף גם מה שחסה

הייתי מעדיף, עגנון יקירי, שיום ה"לדתך הששים יהיה חל בזמן, שאני פחות עמוס התחבוביות, — בזמן שה"ייתי יכול, כאשר חפצתי וכפי שאני נוהג בשכמותך, לסקור את יצירתך סקירה גדולה, ולמצות את תוכנה מי"צוי שלם; לנהוג, כפי שהולם אותך ואת דרך עבודתך שאין לפניך מהי"רות וקפיצות, גם במלאכתי אותה מתינות, שהרי, מה שיקר לי בך וכמעטים שכמותך, היא צלילות ההבחנה עד הסוף, והתרכוזות כל כלי-הראייה וכלי-הביטוי — סגור לות המייחדות אותך ומעמידות אותך בדעת הקדמונים שידעו לשאת את סבל הבניין עד תומו ולחיות זחידים בקלות כבחמורות — יותר נכון: לר"אות את הקלות כחמורות.

אהבתי תמיד לקבל את הגותיך המנומרות — לראות את המתוקן מתוך קן יותר, את השלם — שלם יותר, וכ"מה מעטים בנינו המסוגלים לראות את הפגום במלאכתם גם במה שנראה להם לכתחילה שלם בתכלית! כמה מעטים אלה, שניתן להם מחוך ביקורת עצמם, מתוך בחינה מהמירה והולכת, לתגיע לידי שכלול נוסף גם לאחר שה"שיגו דרגה של שלימות גדולה, כלום לא דוקא רמה זו, שהיוצר כבר הגיע אליה, היא החובעת יותר, המחייבת יותר?

ידע אתה, מתוך שיחותינו הפרטיות, שאין דבר מעסיק אותי בתקופת חיי האחרונה כבעיה זו של תביעת היוצר מעצמו, יש לי ההרגשה, כי בנוגע לכשרונות לא, דלוננו כיום, אבל דלוננו מאוד מבחינת הזיקה ליצירה, שרק ממנה תוצאות לתנובה גדולה, לתרבות עולה, ודאי שחכשרון הוא מתת אלהים, אבל רק בנו, במאמצינו, תלוי שיעור גידולו, תלוי עצם התגל"ח לעצמנו.

מיום שהכרתיך, ובעודך צעיר וטי"רון ליצירה, ראיתך מתוח לצד הש"לם, תוהר אל שרשי עצמך, בלי ל"אות, בלי פזיזות, בימים שאותנו הד"הימור-השתיקו בלחות המלחמה הקוד"מת, הגעת אתה לדרגת "הגדח", אחת מיצירותיך המפוארות עד היום, בה הראית את נפש האדם בחקראה לעצ"מה, בהשמעה לעצמה — את האור הפ"נימי, אשר ינחה את האדם מבלי אשר ידע את המקום, אשר שמה נועד ל"כת, חשפת הויה יהודית, דמדומי נפש תרעה, מלאה אור וצמאה לאור, — נפש יתומה, אשר עיני ה' וחסדו עליה, בעוד נדמה, כי כל המעינות נאלמו על סביביה...

זוכר אתה? שעה שיצאתי מבית הא"סורים בככר-אלכסנדר בברלין, במ"קום שהייתי כולו כאורח רוסייה, חש"תי אליך, וכאשר מצאתיך שוקד כמ"קודם על עבודתך, באה איזו מנוחה גדולה עלי, אותה שעה גלית, שאין מקלט כטוח יותר מבית-היוצר, — ששפע האדם מתערער בנו מתוך צמ"און לו, מתוך אמונה בו, אותה שעה יקרת לי בכוח ההתבוננות בו חוגנת, כהכרת העולם העליונה, שנשאת קר"כר מימי נעוריך!

עכשיו מלאו לך ששים שנה, ארבי עים שנה של אור יצירה ועמל יצירי"רה מאחוריך, מה שכתב אחד צ'אצ"י קיס לפני ה"עגונות" ודאי היו כתב"לבטים וצמיחה פראית, אלינו באת עם ה"עגונות" כמשורר, ביצירה קט"נה זו, שבשמה נקראת, השגת בהנופת פלא את עצמך — השגת את הנפש הנעגנת לאחותה, אחד מראשי הנוש"אים ביצירתך — סוד הזיווג בהשגה יהודית נעלה, וכאילו השגת בו את סוד יצירת עצמך.

ביד עמלה ונבונה חרשת ימים רבים שדות עזובים ונשכחים, וביתניים היית